NEVZAT KÖSOĞLU ARMAĞANI

Hazırlayan
Prof. Dr. Ayşe Melek Kösoğlu Özyetgin

ÖTÜKEN

TAKDİM

TÜRK fikir ve kültür hayatının müstesna şahsiyeti Nevzat Kösoğlu'nun vefatının ardından onun fikir dünyasını ve siyasi yönünü anlatan eserlerini değerlendiren çok sayıda yazı; yakın dostları, dava arkadaşları ve ilim adamları tarafından kaleme alındı. Onu tanıyanlar şahsiyeti ve bu hayattaki duruşuyla ilgili sanki söz birliği etmiş gibi aynı şeyleri yazdılar. Bu kıymetli yazılarda Nevzat Kösoğlu'nun, karakteri, meziyetleri, hayata bakışı ve duruşu hakkında söylenenlerin hemen hepsinde tevatür derecesinde ortak vurgular bulunması; bunların en dikkat çekici hususuydu belki de: Kıblesinden hiç şaşmayan, ilkelerinden asla taviz vermeyen, imanı ve ameli aynı bedende dengeli bir şekilde birleştirmiş, zihni berrak, dürüst, cesur, korkusuz bir şahsiyet… Nevzat Kösoğlu'nu Nevzat Kösoğlu yapan derin ilmiyle, tefekkürüyle ortaya çıkan, herkesin çok açık bir şekilde gördüğü bu karakter özellikleriydi. Hiç kuşku yok ki kolay kolay kimseye nasip olmayacak vasıflardı bunlar. Zira bir şahsiyetin ardından zikredilen iltifatların ağız birliği ettiği durumların nadirattan olduğunu bilir herkes. Ne mutlu ki bu, hak ettiği üzere Sevgili Amcam Nevzat Kösoğlu'na nasip oldu…

Kurucularından biri olması yanında kaleme aldığı birbirinden kıymetli eser külliyatının yayımlandığı tek yayınevi olan Ötüken Neşriyat'ın vefatının ardından yazılan yazıları kitap olarak çıkarması çok önemli bir adımdı. Elli değerli ismin kaleminden çıkan bu yazıların kitaplaştırılması (*Nevzat Kösoğlu'nun Ardından*, 2014) gelecek nesillere bu örnek insanı tanıtacak, değerli bir çalışma oldu.

Yine Ötüken Yayınevinin himmetiyle ortaya çıkan *Nevzat Kösoğlu Armağan Kitabı*'nın bir ahde vefa örneği olarak vefatının altıncı yılında Nevzat Kösoğlu'nu yeniden hayırla ve minnetle yâd etmenin yanında, onun Türkiye ve Türk kültürü için doldurulamayacak yerini, eserlerini ve şahsiyetini özellikle genç nesillere tanıtmaya güzel bir vesile olacağı ümidindeyiz.

Armağan Kitap'ta yer alan yazıların büyük bir kısmını; Türk Ocakları Genel Merkezi tarafından 22 Mart 2014 tarihinde Ankara'da gerçekleştirilen *"Kültür Hayatımızda Nevzat Kösoğlu Bilgi Şöleni"*nde sunulan bildiriler oluşturmaktadır. Uzun yıllar emek verdiği Türk Ocağı çatısı altında, birbirinden değerli isimlerin kaleminden Nevzat Kösoğlu'nun fikir dünyasının, onun büyük âlimlerin fıtratına has tevazu ve alçakgönüllülük dolu yaşamının ele alındığı bu toplantının gerçekleştirilmesini sağlayan Türk Ocağı yöneticilerine burada tekrar teşekkür etmeyi bir borç biliriz. Armağan kitapta yer alan diğer yazılar ise Nevzat Kösoğlu'nun fikir ve düşünce hayatının temelini oluşturan tarih, dil, kültür ve edebiyat olgularını farklı alanlarda değerlendiren kıymetli yazılardan oluşmaktadır.

Armağan Kitap'ta yer alan tüm yazı sahiplerine, onun dert edindiği kültür meselelerine yeni kapılar açtıklarından ve katkılarından dolayı gönülden teşekkür ediyoruz. Bu kitabın ortaya çıkması sevgili Nurhan Alpay Bey'in önerisiyle olmuştur. Şahsına ve Ötüken ailesine minnettarlığımızı ifade etmek isteriz.

Hiç kuşku yok ki hayatının sonuna kadar Türk milletine ve Türk kültürüne olan bağlılığı Nevzat Kösoğlu'nun değer verdiği tüm alanlarda sürekli tefekkür etmesinin, ciddi meselelere çözüm yolları önermesinin ve yazmasının temel kaynağı oldu. Ömrü vefa etseydi muhakkak ki daha üreteceği ve söyleyeceği çok şey vardı. Türk milliyetçiliğine, Türk fikir ve kültür hayatına dair verdiği eserlerle bir neslin yetişmesinde etkili oldu. Bugün onun verdiği eserler sayesinde pek çok kültür meselesini daha derinden ve yeniden değerlendirme fırsatını buluyoruz.

Nevzat Kösoğlu'nun zamanını aşan yoğun ve etkili eserleri, onun gelecek nesillerin de gönüllerinde ve ufuklarında yer almaya devam edeceğini göstermektedir. Bu Armağan Kitabı, Nevzat Kösoğlu'nun emeklerinin ve çabalarının hak ettiği karşılığı bulduğunun en somut ve güzel örneğidir.

Onu her zaman saygı, sevgi ve minnetle anıyoruz. Allah rahmet eylesin, mekânı cennet olsun.

Prof. Dr. Ayşe Melek KÖSOĞLU ÖZYETGİN

NEVZAT KÖSOĞLU: HAYATI VE ŞAHSİYETİ

NEVZAT KÖSOĞLU'NUN DÜŞÜNCE DÜNYASI VE ESERLERİ HAKKINDA DEĞERLENDİRME

Elif Tuğçe KURT

Nevzat Kösoğlu'nun Düşünce Dünyası

İman-Amel İlişkisi

Nevzat Kösoğlu'nun düşüncesindeki temel kavram imandır. Buna göre bütün insani ve sosyal değerleri kazanmanın yolu inançtan, imandan geçer. İnsan açısından iman, tam bir bağışlanma, teslimiyet ve motivasyon olayıdır. İmanla toplumda mevcut olan güç, bir hamle olarak kendini göstermeye başlar. Topluluk bu güçle problemleri çözmeye, dünyayı anlamlandırmaya, kendi kültürünü oluşturmaya başlar. İmanın verdiği bakış açısıyla hayat kavranır, değerlendirilir, ilişkiler geliştirilir. İmanın kavranması doğrultusunda gerçekleştirilen yaşam faaliyetleri amelleri oluşturur. Ameller iman ölçülerine uygun oldukları sürece üslup birliği ve ahenk devam eder.[1] İman, heyecanı devam ettiği sürece motivasyon gücü yüksektir ve ameller iman ölçülerine göre gerçekleşir. Ameller iman ölçülerine göre gerçekleştikçe de iman, gücünü ve heyecanını muhafaza eder. Ameller iman ölçülerinden sapmaya başlarsa bu, imanın zayıflamasına yol açar. İmanın zayıflaması ise amellerin iman ölçülerinden sapmasına neden olur. Bu tesir karşılıklı olarak devam eder.[2]

Nevzat Kösoğlu'nun iman kavramı dinî anlamından çok öte bir anlam taşımaktadır:

> "İman sadece dinî iman değildir. Doğru, yanlış ayrımı yapılmadan, hak, batıl demeden, o toplumdaki insanların inandığı, onları motive eden, bakış açıları ve davranışları belirleyen bütün inançlardır."[3]

---

[1] Nevzat Kösoğlu, *Millî Kültür ve Kimlik,* 5. Baskı. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2015, s. 77.

[2] Age, s. 77-78.

[3] Nevzat Kösoğlu, *Hukuka Bağlılık Açısından Eski Türkler'de-İslam'da ve Osmanlı'da Devlet,* 3. Baskı, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2013, s. 343.

Yani iman kavramı dinî olan anlamını kapsamakla beraber, hayatın bütününü ve her türlü eylemin itici gücünü oluşturur. İman; inanç kaynağı, içeriği ne olursa olsun insan eylemini motive eden unsurdur, insanın bir dünya görüşü çerçevesinde motive olma halidir. Bunun içerisinde batıl inançlardan metafiziğe toplumun inanç yapısını oluşturan her türlü unsur mevcuttur. Kösoğlu, bu noktada Lenin ve Marks'tan da örnek vererek bu düşüncesini somutlaştırmıştır. "Lenin, Marks'tan okuduklarının ve kendi ilave ettiklerinin doğruluğuna, insanlığı kurtaracağına inanmıştı; önce o inanmıştı."[4]

Nevzat Kösoğlu verdiği bu örnekle inanılan kavramın, inancın, iman edilen ve toplumları eylemlere götüren unsurun dini anlamlarının ötesinde hayat faaliyetlerinin temeli olduğunu bir kez daha dile getirmiştir.

Düşünce dünyasının temelinde iman olan Kösoğlu, medeniyet, kültür gibi kavramları da bu esas üzerinden şekillendirir:

> "Her medeniyet bir iman hamlesinin ürünüdür. Yeni bir imanla motive olan belirli bir topluluk, dünyasını yeniden tanzim eder; o imanın belirlediği bakış açıları ve ölçüler içinde hayatı yaşamakla özgün bir üslup kurmuş, bir kültür gerçekleştirmiş olur. Medeniyet yahut kültür bu anlamda, toplum hayatının belli bir iman çerçevesinde gerçekleştirilmesidir. Bu oluşumda iman, kurucu gücü teşkil eder; imanın muhtevası ise üslubu belirler. İnsan açısından iman, tam bir bağlanış, teslimiyet, güven ve sonuçta, ruhun iman edilen şeylerle motivasyonu olayıdır. İmanla, cemiyette bilkuvve mevcut olan güç, bir sosyal gerilim, bir hayat hamlesi olarak tezahür etmeye başlar. Cemiyet bu güçle hayat meselelerini çözmeye, dünyayı yeniden tanzim etmeye yani kendi kültürünü inşa etmeye başlar. İmanın mevzuu, şüphesiz insan, varlık hakkında genel bir anlayışı ifade etmeli ve beşeri ilişkiler konusunda ölçüler vermelidir… Cemiyet bu imanın verdiği bakış açılarından varlığı kavrar, değerlendirir, bu ölçülere uygun olarak beşeri ilişkilerini geliştirir. Böylece, aynı bakış açıları ve ölçüleri içinde yaşanan hayat müşterek bir üslup kazanmış olur. Medeniyet, kültür hadisesinin temeli, motive edilmiş bu ruh gücüdür; kuran, yapan bir güçtür. Bu güç imanın bakış açıları

[4] Nevzat Kösoğlu, *Türk Milliyetçiliği ve Osmanlı,* 3. Baskı, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2013, s. 61.

> ve ölçüleri ile ölçülenmiş olduğundan hayata bütün açılışları yani amelleri bu ölçülere uygun olarak gerçekleşir."[5]

Medeniyetleri, kültürlerin oluşumunu ve gelişimini iman üzerinden okuyan Kösoğlu, iman ve amelin insan ile ilişkisi üzerinde de durmuştur. Her türlü eylemin gerçekleştiricisi olan insan, motivasyonunu inandığı değerlerden alır. Sağlıklı bir toplumun inşa edilmesi insanlara bağlıdır, insanlar da imanlarıyla hareket ederler. "İnanmadan başarıya gitmek mümkün değildir ve gerçekten inanan bir insan için de, inandığından başka türlü hareket etmek mümkün değildir."[6]

Ayrıca Kösoğlu, toplumların yaşadığı sorunların çözümü ile ilgili çıkış yollarını iman doğrultusunda sunmaktadır. Eylemlerin motivasyon gücü olarak ifade edilen imanın dini anlamdan öte, toplumların inandıkları şey olarak ifade edilmesi aslında her ne kadar imanın muhtevasını ve bunun paralelinde ortaya çıkan medeniyetin muhtevasını etkileyecek olsa da gerçekçi yönden bakıldığında toplumları motive eden şeylerin evrensel doğrular gözetmediği hususu bulunmaktadır. Bu açıdan bakıldığında Nevzat Kösoğlu, aklen temellendirilmesi mümkün olmayan iman muhtevalarına inanan insanların varlığı doğrultusunda bir açıklama seçerek gerçekçi bir bakış açısıyla iman ve ameli değerlendirmiştir.

Toplumların talepleri, kurdukları düzen hep bir iman hareketi sonucunda gerçeklemiştir. Nevzat Kösoğlu dünya tarihinden de yararlanarak bu bakış açısını somutlaştırır. Hitler'in uyguladığı Nazizm politikasının kısa süre içinde büyük sosyal ve iktisadî sonuçlara neden olması, Kösoğlu'na göre toplumsal gerilimin bir sonucu olmuştur.

Kösoğlu'na göre SSCB'nin ilk zamanlarında Marksizm ideolojisinin, Sovyet halkı üzerinde yarattığı heyecanın yüksekliğinin de nedeni, Sovyetlerin inancının diri olmasıdır. İman azaldıkça, toplumsal gerilim düşmeye başlamış, Marksizme olan inanç da soğumaya başlamıştı. İmanın, inancın kaybedilmesi neticesinde yeni bir iman hareketi de başlatılamadığı için Sovyetler'in yıkılması kaçınılmaz olmuştur.[7] Bu örneklerden de anlaşılacağı üzere Kösoğlu,

---

[5] Kösoğlu, *Millî Kültür ve Kimlik,* s. 75.

[6] Kösoğlu, *Türk Milliyetçiliği ve Osmanlı,* s. 60.

[7] Nevzat Kösoğlu, *Türk Kimliği ve Türk Dünyası*, 3. Baskı. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2015, s. 12-13.

iman-amel hususuna dini kavramların çok daha ötesinde anlamlar yüklemiş, toplumsal gerilim unsuru üzerinde şekillendirmeler yapmıştır. Ayrıca Sovyetler örneğinde de görebileceği gibi toplumsal meseleleri ideolojik kaygılarla ele almamış, toplumsal dinamiklerin analizini objektif unsurlar üzerinden değerlendirme gayretinde olmuştur. İmanı davaya, ülküye inanmak olarak tanımlayan Kösoğlu'nun inanılan değerler doğrultusunda hareket etmeye verdiği önem, onun bir aksiyon insanı olduğunu gösterebilir.

Kösoğlu, imanı, eylemleri yönlendiren güç olarak tanımlarken Zeki Veli Togan'ın 'toplumların iş yapabilme kabiliyeti' olan asabiyet kavramına atıf yapar.[8] Milliyetçilik duygusunun da temelinde iman ve inancın olduğunu düşünen Kösoğlu'nun çıkış noktası toplumun kendi mukaddeslerine olan inancının sağlamlığıdır. Bu inanç ne kadar güçlü olursa eylemleri oluşturan gerilim de o kadar yüksek olur. İbn-i Haldun'un asabiye terimini bu noktada gerilim olarak kullanan Kösoğlu, şu cümlelerle durumu ifade eder:

> "… Asabiye teriminin tam karşılığı gerilimdir. Bir insan hangi toplumda yaşıyor, kimlik ve kişiliğini hangi kültür ortamında kazanıyorsa, o toplumun asabiyetini taşır; yani gerilimi o toplum için olur. Diğer bir söyleyişle, kişi hangi toplumda sosyalleşirse, o toplumun kültürel kimliğini ve asabiyetini taşır."[9]

Kösoğlu'nun, gençlik yıllarından beri sıkı bir şekilde takip ettiği Peyami Safa'dan bu konuda etkilendiği anlaşılmaktadır. Zira Peyami Safa'nın II. Dünya Savaşı'nda Fransızların mağlup olmasıyla ilgili kullandığı cümle ile Nevzat Kösoğlu'nun cümleleri paralellik gösterir: "Fransa'yı bu felâkete sokan, tanksızlıktan evvel imansızlıktır. Fransızlar millî imanlarını kaybetmemiş olsalardı tank yapmalarına ne mâni vardı"[10]

Peyami Safa bu sözleriyle inanmamanın, imanın eksikliğinin tüm başarısızlıkların temelinde olduğunu ifade emiştir. Ayrıca Safa, Nevzat Kösoğlu'ndaki imanın harekete geçirilmesi konusunda olduğu gibi, savaşların da toplumları harekete geçirdiğine dair söy-

---

[8] Nevzat Kösoğlu, *Milliyetçilikte Yeni Arayışlar Yahya Kemal Hayatı ve Düşünce Dünyası*, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2009, s. 19.

[9] Age, s. 66.

[10] Peyami Safa, *Millet ve İnsan*, İstanbul: Akbaba Yayınları, 1943, s. 112.

lemlerde bulunmuş, bu ifadeleriyle toplumları harekete geçirme konusunda Kösoğlu'nu etkilemiştir:

> "Ahmak sanır ki harpten galip de, mağlup da perişan olarak çıkar. İki taraf da kan dökmüştür ve birbirinin ocağını yıkmıştır. Ahmak bilmez ki toprağın üstüne boşalan yağmur suları gibi insan kanı da yepyeni kıymetlerin tohumunu sular ve ziyan olmaz. Bilakis yaşamaya liyakatli milletler harpten galip de, mağlup da çıksalar yeni bir hayata varırlar. 1870 mağlubiyeti Fransa'yı dürttü ve diriltti. 1918 mağlubiyeti Türkiye'yi ve Almanya'yı milli inkılâplarına taşıdı."[11]

Kitap Şuuru

Nevzat Kösoğlu'nun aynı zamanda ilk kitabının adı olan Kitap Şuuru, onun fikir hayatında oldukça önemli bir yere sahiptir. Kösoğlu'nun, Kitap Şuuru olarak kavramsallaştırdığı husus, Türk milletinin Kur'an'a olan bağlılığı ve hayatını Kur'an'dan feyz aldığı ölçü ve değerlere göre düzenlemesidir.[12] Kösoğlu, evvela dinin bireysel anlamdaki önemine dikkat çekmiş, Kitap'ın temel işlevinin güzel ahlâka yönlendirmek olduğunun ve iyi insan olunmasını öğütlediğinin üzerinde durmuştur:

> "Din siyaset değildir. Din kamu hukuku değildir. Din baş örtüsü de değildir. Din inanmak ve onun feraizine uymaktır. İyi bir insan olmaktır. Güzel ahlâklı olmaktır. Dinin amacı ahlâkı güzelleştirmektir. Yoksa sen kendi başına oruç tutsan ne olur, tutmasan ne olur? O sana, nefsini dizginleyecek şuuru ve gücü vermedikten sonra."[13]

Nefsini terbiye eden ve hayatın manevi üslubunu anlamlandırmaya çalışan insan, kendi varlığına yaklaştıkça ruhi tatmini de sağlamaya yaklaşır. Değişen dünyada, değişen insanın savrulmaması için mutlaka maneviyatını güçlü tutması gerekir.

---

[11] Age, s. 73-74.

[12] Süleyman Hayri Bolay, "Nevzat Kösoğlu'nun Tefekkür Dünyası", Nevzat Kösoğlu'nun Ardından, 2. Baskı, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2016, s. 36.

[13] Osman Çakır, *Nevzat Kösoğlu ile Söyleşiler, Hatıralar Yahut Bir Vatan Kurtarma Hikayesi*, 2. Baskı, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2010, s. 458.

> "İnsan, bu değişim furyasında tutunabilmek, bu sürat içinde boşluğa savrulmamak için, dünyaya bu kadar yaslanmamak, bir başka dayanak bulmak zorunda idi. Yalnız dünyayı bilen, dünyaya sımsıkı sarılıp, varlığını maddede çözümlemeye kalkan insan, elbette maddenin değişmesi ile değişmeye mahkûm olacaktı. O, değişen dünyaya hâkim olabilmek için, kendisini değişmez ölçülere ulaştıracak aşkın yorumlara bağlanmak zorunda idi. Bunun için de, kendi mahiyetinin; dünyayı, maddeyi aştığını bilmesi, büyük sırrın cevabını yücelerde araması gerekirdi."[14]

Nitekim Nevzat Kösoğlu'nun *Kitap Şuuru*'na verdiği kıymeti, insana verdiği kıymet olarak değerlendirmek mümkündür. O, insanı, yaşadığı kültür, medeniyet için en büyük sorumlu olarak görmekte, medeniyetlerin önce kişisel eylemlerle kurulduğunu düşünmektedir.[15] Sadece medeniyetlerin değil, toplumsal alana nüfuz eden her hadisenin temeli insandadır. Toplumsal düzeyde gerçekleştirilmek istenen her hamlede önce bireylerden başlamak gerekir. Toplumun değişmesi de insandan başlar, varlıktaki her şey insanın değerleri ve eylemleriyle anlam kazanır:

> "Varlığın en şereflisi insan olduğu, bütün yaratılmışlar insan için yaratıldığı gibi, her problemin merkezi ve çözümü de insandır, oradan başlanmalıdır: Medeniyetlerin kuruluş ve çökülüş hareketlerinin düğümü de insandır, yahut insandadır. Her şeyi yapıp eden insandır; öyleyse önce onun şekillenmesi, ölçülenmesi söz konusudur. Bunu da iman yapar… İlk ölçünme, ilk şekillenme insanın içinde olur; ilk düzen insanın içinde kurulur."[16]

Bu bağlamda insanın hayat çizgisi düşünmek, hayal etmek, planlamak, uygulamaya geçmek gibi aşamalardan geçerek eylem olarak nihayetlenir. İnsanın seçerek yaptığı tüm eylemlerin temelinde bir inanç vardır.[17] İnsanın ruh dünyasının şekillenmesi de Kitap Şuuruyla olabilmektedir.

---

[14] Nevzat Kösoğlu, *Kitap Şuuru,* 2. Baskı, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1994, s. 36.
[15] Age, s. 13.
[16] Nevzat Kösoğlu, *Millî Kültür ve Kimlik,* s. 152.
[17] Kösoğlu, *Türk Milliyetçiliği ve Osmanlı,* s. 204.

Nevzat Kösoğlu'na göre insan, Kitap Şuuru çerçevesinde düşünmeli, etrafındaki ve kendi içindeki meselelerin de idrakini bu yolla sağlamalıdır. Ancak bunlarla beraber ulaşılan bilimsel seviye de asla göz ardı edilmemelidir:

> "Asrımızda insanlığın ulaşmış olduğu yüksek ilmî ve felsefî bilgi bir diğer yardımcımızdır. Kur'an'ı bu bilgilerle kontrol etmek gibi bir yanlışa düşmeden, onları problem sahalarımızı genişletmek ve düşüncemizi derinleştirmekte kullanabilmeliyiz. Yine aynı bilgiler eskilerin, zamanın ilmî bilgilerine göre yapmaya çalıştıkları tefsir ve tevillerin yanlışlarını bize gösterecek ve onların, yol gösterici olmaktan çıkıp, düşüncemizin önünde engel haline gelmelerine imkân bırakmayacaktır."[18]

Önce bireysel boyutta kendini gösteren Kitap Şuuru, Nevzat Kösoğlu'na göre toplumsal alana adalet, hukuka bağlılık olarak sirayet eder. Osmanlıdaki fetva geleneğini bu bağlamda değerlendiren Kösoğlu, fetvanın kitaba uydurma çabası haline gelip, adaletten uzaklaşılmasını Kitap Şuuru'ndan uzaklaşmak olarak değerlendirmiştir.[19]

> "Bu şuuru en yoğun hâliyle ve kendi düzenimiz içinde yaşadığımız zamanlar oldu. O büyük zamanları büyük millet olarak yaşadık. Bu şuurun çözülmeye başlamasıyla hem devletimiz hem insanımız sallantıya düştü, en güçlü dayanağını kaybetti. Ferdin iç çekişmeleri ile birlikte millî hayatımız da çeşitli değerler çatışmalarının savaş alanına döndü."[20]

İçtimaî ve ferdi planda bir sınırlama ve denetleme mekanizması işlevi gören İslamiyet, yüzyıllardır Türk kültürünün değerlerini, üslûbunu tanzim etmiştir.

> "Milli kültür hareketimiz tabiî ve zaruri olarak Kur'an'dan başlayacaktır. O'nun ölçüleriyle bezenmek, O'nun açısından varlığı kavramak… İnsan için Kur'an'dan nasibini arttırmak için, heyecan-

[18] Kösoğlu, *Kitap Şuuru,* s. 115.

[19] Kösoğlu, *Hukuka Bağlılık Açısından Eski Türkler'de İslam'da ve Osmanlı'da Devlet,* s. 264.

[20] Kösoğlu, *Kitap Şuuru,* s. 67.

> lı bir imanla O'nu sürekli okuyup derin derin teemmül etmektir. Kur'an'ın insanın iç dünyasını, iman fenomenini hedef ve esas ittihaz etmesi de böyle bir yaklaşmayı zaruri kılmaktadır."[21]

Kültür ve medeniyet meselesini değerler açısından değerlendiren Mehmed Niyazi Özdemir'in düşüncesi de bu doğrultudadır:

> "Kültürümüzü tekrar Hak'ka oturtabilirsek dinamik bir hayata kavuşuruz. Dakik bir saat gibi toplumumuzun çarkları işler. Memurumuz, bürokratımız maaşımı hak etmeliyim endişesinde olacağından işlerini savsaklamayacak, 'Bugün git yarın gel' demeyecektir. İşçimiz işverenimizin hakkından korkar, işverenimiz de 'İşçinin teri kurumadan' ücretini hakkıyla öder. Sanayicimiz piyasaya kaliteli mal çıkarmak mecburiyetini hisseder, insafsız değil, makul ölçüler çerçevesinde kâr peşinde koşar, kazancının da başında tüy bitmemiş yetimin hakkı olduğunu bilir."[22]

İslamiyeti hayata dokunduğu her noktayı göz önüne alarak yorumlayan Kösoğlu'na göre sekülerleşen hayatla birlikte çoğunlukla insanlarda korku ve menfaatten başka bir davranış ilkesi kalmamıştır. Bu durum kendinden, varlığından uzaklaşan insanların ruhî açıdan sıkıntılar yaşamasına sebep olmakla birlikte, toplumları da sıkıntıya sürüklemektedir. Din, hayatı düzenler, Allah'a inanç, Allah'tan korkmak, insana başka bir şeyden korkmama özgürlüğü kazandırır.[23]

Görülmektedir ki, Nevzat Kösoğlu insan ve insana dair meselelere Kur'an'ın ölçüleriyle bakmış; insanı, kültürü, medeniyeti ve devleti hayatı tanzim etme amacında olan Kitap'ın ölçüleriyle yorumlamıştır.

---

[21] *Age*, s. 110.

[22] Mehmed Niyazi, *Türkiye'nin Meseleleri Kültür*, İstanbul: Marifet Yayınları, 1992, s. 116.

[23] Kösoğlu, *Türk Olmak ya da Olmamak*, 3. Baskı, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2013, s. 233-234.

Kültür ve Medeniyet

Kültür

Kültürün ne olduğunu dair birçok fikir vardır ve herkesin ortak bir noktada buluştuğu bir kültür tanımı da bulunmamaktadır. Türk düşünce hayatının en önemli isimlerinden biri olan Ziya Gökalp, kültür yerine "hars" sözcüğünü kullanmış, kültürü toplumların millî olan yanları olarak görmüştür. Buna göre kültür, toplumların manevi unsurları ve duygularından oluşmaktadır.[24] Erol Güngör'e göre kültür, topluluğun kendi hayati problemlerini çözmek üzere denediği ve uzun yıllar tecrübeleri doğrultusunda standart hale getirdiği, maddi ve manevi unsurlarıyla beraber bir hayat tarzıdır.[25] Hilmi Ziya Ülken ise kültürü, "Milletin içinde bulunduğu medeniyet şartlarına göre yarattığı bütün dil, ilim, sanat, felsefe, örf ve adetler toplamı" olarak tanımlamıştır.[26] Cemil Meriç, kültürü irfan kelimesiyle tanımlamış, şu ifadeleri kullanmıştır:

> "… Kültür, irfana göre, katı, fakir ve tek buudlu. İrfan, insanı insan yapan vasıfların bütünü. Yani hem ilim, hem iman, hem edeb. Kültür, Homo Ekonomikus'un kanlı fetihlerini gizlemeye yarayan bir şal. İrfan, dini ve dünyevi diye ikiye ayrımaz, yani her bütün gibi tecezzi kabul etmez."[27]

Türk fikir hayatının bir diğer önemli ismi Mümtaz Turhan, kültürü bir toplumu diğerlerinden ayıran, özel bir hayat tarzı olarak tanımlamış, toplum içinde yer alan her türlü bilginin, değerin, zihniyetin kültürün içinde yer alacağını düşünmüştür.[28]

Nevzat Kösoğlu'na göre ise kültürün tanımı şöyledir:

> "Kültür, bir toplumun belli bir iman çerçevesinde gerçekleşti-

[24] Ziya Gökalp, *Türkçülüğün Esasları,* 4. Baskı, Ankara: Elips Kitap, 2016, s. 29.

[25] Erol Güngör, *Türk Kültürü ve Milliyetçilik,* İstanbul: İrfan Matbaası, 1975, s. 73.

[26] Hilmi Ziya Ülken, *Millet ve Tarih Şuuru,* İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1948, s. 7

[27] Cemil Meriç, *Kültürden İrfana,* İstanbul: İnsan Yayınları, 1986, s. 11.

[28] Mümtaz Turhan, *Kültür Değişmeleri Sosyal Psikoloji Bakımından Bir Tetkik,* Ankara: Altınordu Yayınları, 2015, s. 36-37.

> rilmesidir. Bu imanın muhtevasını oluşturan varlık anlayışı, mukaddesler, ölçüler ve ilkeler toplumun önceliklerini ve sınırlarını belirler. Hayat bu bakış açılarından kavranır, değerlendirilir ve bu ölçü ve ilkelerle yaşanır. Böylece bütün cemiyetlerde hayat, bağlı olunan iman manzumesine göre belli bir üslupta gerçekleşir ki maddesi ve üslubu ile kültür budur."[29]

Nevzat Kösoğlu kültürü, en geniş manasıyla "insanın doğaya kattıkları" şeklinde tarif eder ve "kültür bir iman sistemi çerçevesinde gerçekleştirilen hayat biçimidir" der.[30] Kültür, ona göre zorunlu bir surette millî ve özgündür. Çünkü kültürün kurucu unsuru olan iman ve ahlâk nizamı her millete göre farklıdır. Her kültürün şehirleri, köyleri, yapıları vardır. Bu yapılarda da benzer malzemeler kullanılır; taş, tahta gibi. Ama yapılaşma ve kentleşme farklıdır. Aynı malzemeler kullanılsa dahi ortaya çıkan mimariler birbirinden farklılık gösterir. İşte bu kültürün özgünlüğünün ve milliliğinin bir göstergesidir.

Kösoğlu kültürlerin milliliğini de şu cümlelerle ifade etmiştir:

> "Sosyal, doğal veya insanî herhangi bir şey, belli bir kültürün ona belirli bir anlam kazandırmasından önce nötr bir unsurdur; hiçbir topluma/kültüre aidiyatı yoktur. Bir kültür onu kendi iman sisteminin içinde kavrayıp, yorumlayıp, kendine göre bir anlam ve işlev yüklediği zaman, o şey o toplumun hayatına ait bir kültürel olgu haline gelir. Bir başka kültür de aynı şeyi alabilir. Ama o da, kendi gözü ile görüp, kendi idraki ile değerlendirdiği, kendi iman ve ihtiyaçlarına göre bir anlam ve işlev kazandırdığı için, o kültüre ait bir olgu olur. Olgunun maddesi her iki kültürde de aynıdır; ama kazandırdığı anlam, yüklendiği işlev ve değer sıralamasındaki yeri farklıdır. O şeyi kültürel olgu ve zaruri olarak millî yapan da bu farklardır."[31]

Kültür, insanın tabiat karşısındaki başarılarının, tabiata kazandırdığı anlamların toplamıdır.[32] Diğer bir tanımlamada kültür, top-

---

[29] Nevzat Kösoğlu, *Türk Dünyası ve Tarih Medeniyeti Üzerine Düşünceler,* 2. Baskı, c. 1, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2015, s. 15.

[30] Kösoğlu, *Millî Kültür ve Kimlik,* s. 9.

[31] Kösoğlu, *Türk Kimliği ve Türk Dünyası,* **s.** 111.

[32] Kösoğlu, *Millî Kültür ve Kimlik,* s. 67.

lumun kendi iman yapısı çerçevesinde oluşturduğu hayatın maddesi ve üslubu ile bütünüdür, hayatın biçimlenişidir.[33] Toplumun inanç yapısı ve imandan kastedilen şey bir dini kavramın çok daha ötesinde, toplumun fertlerinin tutum ve davranışlarını motive eden, belirleyebilecek ölçüde olan her türlü güçlerdir. İmanın muhtevası, kültürün yönünü belirleyen temel unsurlardandır. Kültürlerin maddi ve manevi unsurları birbirlerine benzeyebilir, benzer süreçlerden geçebilir ama gerçekleşen hayat tarzları aynı değildir.

İmanın ve ahlâkın dinden ibaret bulunmaması, dinin de her kültür çevresinde yeniden yorumlanması dolayısıyla aynı dine inanan, yani aynı iman esasları ile dünya-varlık görüşüne sahip olan dindaş milletlerin kültürleri de tarihî tecrübe, ırkî husûsiyetler, coğrafî-maddî şartlar gibi faktörlerin etkisiyle yine zorunlu olarak farklıdır.[34]

> "Her orijinal kültür; dünyanın değişik bir kavranma biçimini, insanın varlık karşısındaki sorularına kendine mahsus cevapları ihtiva eder. Diğer bir söyleyişle, kültür bu orijinal bakış açıları üzerine kurulur ve gelişir."[35]

Kösoğlu kültür kavramını, mimariden mutfağa, espri anlayışından sokaktaki yürüyüşe kadar milletin maddî-manevî hayatını kuşatan bir muhteva ile doldurur.[36] Kültür en genel manâsı ile "bir milletin yaşama biçimidir."[37] Ona göre kültür her yerde ve her şeyde kendini gösterir. Kültürün malzemesi hayatın ta kendisidir.

Aynı kültür içinde olmakla birlikte, üslup açısından yöresel, mahalli farklılıklar alt kültürleri oluşturur. Bunlar aynı kültürün farklı edalarıdır.[38] Alt kültürlerin varlığı, kültürlerin zenginliği ve çeşitliliğini oluşturur. Bunlar kültürde bütünlüğü bozan unsurlar değildir. Alt kültürlere bütünlüğü bozucu işlevler yüklenmemelidir.

Nevzat Kösoğlu'na göre günümüzde hızla artan göçler, iktisadi farklılaşmalar, eğitim, sağlık gibi sosyal hizmetlerden yararlanma

---

[33] Kösoğlu, *Türk Kimliği ve Türk Dünyası,* **s.** 32.
[34] Kösoğlu, *Kitap Şuuru,* s. 107-108.
[35] *Age*, s. 118.
[36] Kösoğlu, *Türk Olmak ya da Olmamak,* s. 9.
[37] Age, s. 8.
[38] Kösoğlu, *Türk Kimliği ve Türk Dünyası,* s. 90.